

MÜASİR QLOBAL ÇAĞIRIŞLAR VƏ AZƏRBAYCANIN DÖVLƏT-DİN MODELİ

*Mübariz QURBANLI,
Dini Qurumlarla İş üzrə
Dövlət Komitəsinin sədri,
Yeni Azərbaycan Partiyası
İcra katibinin müavini*

Dünyanın müxtəlif regionlarında mövcud olan daxili və xarici hərbi münaqişələr, sosial-iqtisadi, texnologiya və ekoloji böhranlar, genişmiqyaslı kütləvi miqrasiya, demografik tarazlığın pozulması kimi problemlərlə yanaşı, dini xarakterli təhdidlər də geosiyasi proseslərə, beynəlxalq münasibətlərə ciddi təsir göstərir. Bir daha aydın olur ki, qlobal çağırışlar kontekstində dini təhlükəsizlik bütün dövrlərdə olduğu kimi, hazırda da dünya ölkələri üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır və milli təhlükəsizlik sahəsində siyasət aparılarkən ona xüsusi diqqət yetirilir.

“Soyuq müharibə”dən sonra dünyanın geosiyasi strukturunda mühüm dəyişikliklər baş verdi, beynəlxalq təhlükəsizlik sistemi ilə bağlı yeni yanaşmalar ortaya çıxdı. Münaqişələrin, lokal müharibələrin sayı artdı, beynəlxalq təhlükəsizlik üçün dini-etnik və s. xarakterli çoxsaylı təhdidlər yarandı. Məlum oldu ki, bu tipli çoxsaylı təhdidlərin, habelə qlobal problemlərin – kütləvi qırğın silahları ehtiyatlarının artması, beynəlxalq terrorizm, dünyanın bəzi ölkələrində mövcud olan kütləvi yoxsulluq və s.-in qarşısı dünya dövlətlərinin birgə mübarizəsi nəticəsində alınmalıdır. Bu problemləri ayrı-ayrı dövlətlərin hərbi gücü və vasitələri ilə aradan qaldırmaq mümkün deyil, ona görə də ölkələr arasında koordinasiya və əməkdaşlığa dair qlobal mexanizmin olması vacibdir.

Mütəxəssislərin fikrincə, bu gün dövlətlərarası klassik münaqişələrin sayı əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır. Hazırda onları əsasən dini-etnik zəmində baş verən daxili münaqişələr əvəzləyir. Dünyanın sülhsevər dövlətlərinin dinlərarası dialoq və əməkdaşlıq istiqamətində əhəmiyyətli addımlar atmasına baxmayaraq, beynəlxalq aləmdə dini fundamentalizm halları azalmamışdır.

Müasir dövrdə dinin geosiyasi proseslərdə rolunun artması bir sıra səbəblərdən irəli gəlir. Məlumdur ki, din xalqların və dövlətlərin həyatında özünə dərin kök salmışdır, buna görə də ölkələrin milli təhlükəsizliyinə təhdid yaratmaq istəyən qüvvələr dini xarakterli təxribatlar törətməyə çalışırlar. Din insanları öz ətrafında birləşdirmək qabiliyyətinə malik olduğundan dini ayrı-seçkiliyə, ekstremizmə əl atan dairələr ondan sui-istifadə edərək regional və beynəlxalq təhlükəsizliyə problemlər yaratmağa çalışırlar. Dini dəyərlər ictimai şüurda özünə mühüm yer tutur ki, bu da dinin vasitəsilə insanların davranışına təsir göstərməyə imkan yaradır. Dini-ekstremist qruplar hesab edirlər ki, inanclı əhalinin dini şüurunu dini manipulyasiyaya məruz qoymaqla yeni münaqişə ocaqları yaratmaq mümkündür.

Dünyada baş verən dini-ekstremist hərəkatların təhlilindən aydın olur ki, bəzən bu cür təhdidləri ört-basdır etmək üçün məqsədli şəkildə dini-etnik münafişlərin siyasiləşdirilməsinə çalışılır. Belə ki, bəzi xarici siyasi dairələr iddia edirlər ki, guya mədəniyyətlərarası və dinlərarası dialoq milli kimliyə xələl gətirən dağıdıcı proseslərə səbəb olur, etnik qruplar və miqrantlar isə məskunlaşdıqları dövlətlərdə ictimai-siyasi və dini-mədəni xarakterli problemlər yaradırlar. Dünyada dini-ekstremizmin və ksenofobiyanın güclənməsində maraqlı olan bu cür mövqe ilə razılaşmaq mümkün deyil. Nəzərə alınmalıdır ki, bəşəriyyətin mütərəqqi inkişafını dini-etnik müxtəliflik olmadan və sivilizasiyalararası dialoqsuz təsəvvür etmək çox çətinidir. Dinlərarası dialoq hər bir cəmiyyətin siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni inkişafı üçün mənəvi keyfiyyətlər formalaşdırır, müxtəlif dini-mədəni dəyərlərin bir-birinə qarşılıqlı təsirinə şərait yaradır.

Dinin beynəlxalq təhlükəsizliyə və geosiyasi proseslərə təsiri

Beynəlxalq səviyyədə dini etiqad azadlığının və fəaliyyətin təmin olunmasının hüquqi əsasları öz əksini BMT-nin Nizamnaməsi (26 iyun 1945-ci il), Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi (10 dekabr 1948-ci il), İnsan hüquqları və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası (4 noyabr 1950-ci il), BMT-nin Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Paktı (6 dekabr 1966-cı il), Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin Yekun Aktı (1 avqust 1975-ci il), İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiya (20 noyabr 1965-ci il), Dinə, yaxud əqidəyə görə dözümsüzlük və ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Bəyannamə (25 noyabr 1986-cı il) və s. sənədlərdə tapır. Göstərilən sənədlərin ümumi qayəsi bundan ibarətdir ki, dünya dövlətləri irqinə, cinsinə, dilinə və dininə görə fərq qoyulmadan bütün insanların hüquq və əsas azadlıqlarına hamılıqla hörmət edilməsinə, onlara riayət olunmasına yardım etməli və bu hüquqlar təşviq olunmalıdır. İnsanlara dininə və ya əqidəsinə görə ayrı-seçkilik qoyulması insan ləyaqətinin təhqir edilməsi deməkdir.

Sənədlərdə qeyd edilir ki, dünya dövlətləri nifrət, dözümsüzlük, zorakılıq, həmçinin dini ekstremizm zəminində baş verən hallarla mübarizənin aparılması, din və ya əqidə azadlığı ilə əlaqəli məsələlərdə anlaşma, tolerantlıq və hörmətin təşviq edilməsi məqsədilə zəruri tədbirlər görməlidirlər. Din azadlığı və dini fəaliyyətlə bağlı öhdəliklər dövlətlərin beynəlxalq öhdəlikləri ilə uzlaşmalı və bu sahədə fəaliyyət beynəlxalq hüququn hamı tərəfindən qəbul edilmiş normalarına uyğun olmalıdır. Din və dini fəaliyyət azadlığı ilə bağlı hüququn həddlərinin, beynəlxalq münasibətlər sahəsində dövlətlə dini birliklər arasındakı qarşılıqlı münasibətlərin müəyyənləşməsində ATƏT-in 1989-cu ildə Vyanada keçirilmiş Sammitində qəbul edilən Bəyannamə mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu sənəddə ilk dəfə olaraq dini birliklərin müstəqil strukturlar kimi inkişafı nəzərdə tutulmuş və onlar arasında qarşılıqlı dözümlülük mühitinin yaradılmasının vacibliyi vurğulanmışdır.

Müasir dövrdə din beynəlxalq münasibətlərə və hüquqa mühüm təsir göstərir. Hazırda dünya ölkələrinin 40-dan çoxunun konstitusiyasında müxtəlif dinlərə bağlılığa dair müddəalar mövcuddur. Bir sıra dini təşkilatların və fondların, hərəkatların fəaliyyəti beynəlxalq xarakter

daşıyır. Onların əksəriyyətinin nizamnaməsində beynəlxalq fəaliyyətə dair bölmə öz əksini tapır. XX əsrin ortalarında dinşünaslıq məsələlərini araşdıran bir qrup mütəxəssis bildirdi ki, dinin cəmiyyətə təsiri getdikcə azalacaq və XXI əsrdə o, tamamilə zəifləyəcəkdir. Təbii ki, bu hadisə baş vermədi və əksinə, biz son onillikdə “dini canlanma”nın şahidi olduq, din insanların həyat tərzinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi statusunu qoruyub saxladı. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT), Ümumdünya Kilsələr Şurası, Avropa Kilsələr Konfransı, Ümumdünya Buddistlər Qardaşlığı, Beynəlxalq Pravoslav Assambleyası və s. müxtəlif beynəlxalq təşkilatlar yarandı. Hazırda onlar müxtəlif dini icmaların fəaliyyətlərinin koordinasiya mərkəzləri kimi beynəlxalq münasibətlərdə aktor kimi çıxış edirlər. Bu qurumlar içərisində İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək olar. İƏT yuxarıda göstərdiyimiz qurumlardan fərqli olaraq hökumətlərarası təşkilatdır və hazırda dünyanın 57 dövləti onun üzvüdür. Müsəlman ölkələri arasında əməkdaşlığın yaradılması, üzv dövlətlərin sabit inkişafına nail olmaq və s. təşkilatın əsas məqsədləridir. İƏT çərçivəsində müntəzəm olaraq üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının görüşləri, xarici işlər nazirlərinin konfransları keçirilir. İƏT-in yanında İslam İnkişaf Bankı, İslam Xəbərlər Agentliyi, bir sıra fondlar və ixtisaslaşmış mərkəzlər fəaliyyət göstərir.

Ümumdünya Kilsələr Şurası nüfuzlu beynəlxalq xristian təşkilatıdır və öz ətrafında dünyanın 100 ölkəsinin 348 xristian kilsəsini birləşdirir. Dini zəmində meydana gələn münaqişələri tənzimləmək bu təşkilatın əsas məqsədlərindən biri kimi göstərilir. Oxşar fəaliyyətlə Avropa Kilsələr Konfransı da məşğul olur. Qurumun tərkibinə müxtəlif komissiyalar daxildir ki, onlardan biri də “Kilsə və cəmiyyət”dir. Bu komissiya Avropa ölkələrində baş verən dini, sosial-iqtisadi prosesləri kilsə nümayəndələrinin iştirakı ilə təhlil edərək qiymətləndirir. Komissiya BMT, Avropa İttifaqı, Avropa Şurası, ATƏT və s. təşkilatlarla əməkdaşlıq edir. Beynəlxalq Pravoslav Assambleyası da fəallığı ilə seçilir. Təşkilatın məqsədləri kimi dünyada baş verən millətçi hərəkatların qarşısının alınmasında pravoslavların imkanlarından istifadə etmək, Avropanın bütövlüyünü qorumaq və onun beynəlxalq birliyə təsirini artırmaq göstərilir. Pravoslavlığın Şərqi Avropada əhəmiyyətli birləşdirici güc olduğu bəyan edilir. Təşkilatın tərkibində müxtəlif komissiyalar fəaliyyət göstərir.

Azərbaycanda dini mühit və münasibətlər

Azərbaycan dünyada dini tolerantlıq şəraitində müxtəlif konfessiyaların yanaşı mövcud olduğu çoxmillətli dövlət kimi tanınır. Müxtəlif tarixi dövrlərdə Bütpərəstlik, Zərdüştilik, İudaizm, Xristianlıq, İslam və digər dinlərin Azərbaycanın ərazisində yayılması ölkə ərazisində rəngarəng dini mühiti formalaşdırmışdır. Azsaylı xalqların və etnik qrupların öz adət-ənənələrini, dini dəyərlərini qoruyub saxlaması polietnik birliyi möhkəmləndirən mühüm faktorlardır.

SSRİ-nin süqutundan sonra Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini bərpa etməsi respublikamızda dini münasibətlərin yeni prinsiplər əsasında inkişafına əlverişli imkanlar yaratdı. Həmin dövrdə müxtəlif dini inancın, mənəvi-mədəni dəyərlərin daşıyıcısı olan xalqların müstəqil dövlətçilik ideyaları ətrafında sıx birləşməsinə təmin etmək hakimiyyətdəki

qüvvələrin əsas vəzifələrindən biri olmalı idi. Təəssüf ki, onlar yaranmış şəraitin əhəmiyyətini obyektiv şəkildə qiymətləndirməyi bacarmadılar, apardıqları naşı siyasətin nəticəsində cəmiyyətdə yaranan kaos və qarşıdurmalardan xarici dini missioner təşkilatlar istifadə edərək respublikada zərərli dini təbliğat aparmağa başladılar, dini təhlükəsizliyə təhdidlər yarandı. 1993-cü ildə Ümummilli Lider Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə gəldikdən sonra xalqımızın milli maraqlarına cavab verən dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinə başlandı. Ulu Öndər Azərbaycançılıq məfkurəsini milli ideologiya səviyyəsinə qaldırdı və onun çərçivəsində dini münasibətlər formalaşdı, ölkə vətəndaşları dini baxışlarından asılı olmayaraq, milli həmrəyliyin möhkəmlənməsində, müstəqil dövlət quruculuğu proseslərində fəal iştirak etdi. Azərbaycanda yaşayan bütün etnosların nümayəndələri ümumi birgəyaşayış qaydaları əsasında özlərinin dini-mədəni dəyərlərini və etnoqrafik xüsusiyyətlərini qoruyub saxladılar. Dini-mədəni müxtəlifliyin təmin olunması Heydər Əliyevin apardığı siyasətin əsas məqsədlərindən birini təşkil etmiş və bununla bağlı Ümummilli Lider bildirmişdir: “Dinindən, dilindən, irqindən asılı olmayaraq, Azərbaycanın bütün vətəndaşları eyni hüquqlara malikdirlər və bu hüquqlar qorunmalıdır!” Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsi dini münasibətlərin demokratik norma və prinsiplər əsasında tənzimlənməsi üçün hüquqi təminat yaratdı. Dini fəaliyyət sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi, müxtəlif dini etiqadları təmsil edən dini qurumlar arasında qarşılıqlı hörmət, anlaşma və dözümlülük mühitinin möhkəmlənməsi, dini radikalizm və ekstremizmin, dini zəmində qarşıdurma və ayrı-seçkilik hallarının qarşısının alınması məqsədilə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin 2001-ci il 21 iyun tarixli fərmanı ilə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı.

Azərbaycanın dövlət-din modelinin hüquqi əsasları

Ölkəmizdə dövlət-din modelinin hüquqi əsasları öz əksini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında və müvafiq qanunvericilik aktlarında tapır. Konstitusiyanın 18-ci maddəsində göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasında din dövlətdən ayrılır. Bütün dini etiqadlar qanun qarşısında bərabərdir. İnsan ləyaqətini alçaldan və ya insanpərvərlik prinsiplərinə zidd olan dinlərin (dini cərəyanların) yayılması və təbliği qadağandır. Dövlət təhsil sistemi dünyəvi xarakter daşıyır. 48-ci maddədə qeyd edilir ki, hər kəsin vicdan azadlığı vardır. Hər kəsin dinə münasibətini müstəqil müəyyənləşdirmək, hər hansı dinə təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə etiqad etmək, yaxud heç bir dinə etiqad etməmək, dinə münasibəti ilə bağlı əqidəsini ifadə etmək və yaymaq hüququ vardır. Dini mərasimlərin yerinə yetirilməsi, ictimai qaydanı pozmursa və ya ictimai əxlaqa zidd deyildirsə, sərbəstdir. Dini etiqad və əqidə hüquq pozuntusuna bəraət qazandırmır. Heç kəs öz dini etiqadını və əqidəsini ifadə etməyə (nümayiş etdirməyə), dini mərasimləri yerinə yetirməyə və ya dini mərasimlərdə iştirak etməyə məcbur edilə bilməz.

Konstitusiyada müxtəlif etnik qrup və dini konfessiyaların birgə yanaşı yaşamasının hüquqi prinsipləri öz əksini tapır. Ali sənəddə göstərilir: “Dövlət irqindən, etnik mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq

mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, etnik, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır”.

Dini qurumların hüquqi statusu Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminə daxil olan aktlarla müəyyən olunmuşdur. Dövlət orqanları ilə dini qurumların qarşılıqlı münasibətləri demokratik normalar çərçivəsində tənzimlənir. “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanuna görə, bütün dinlər və dini qurumlar qanun qarşısında bərabərdir. Heç bir din (dini cərəyan) və dini qurum barəsində digərlərinə nisbətən hər hansı üstünlük və ya məhdudiyət müəyyən edilə bilməz. Dini qurumlar ictimai həyatda iştirak etmək, habelə ictimai biliklərlə yanaşı, kütləvi informasiya vasitələrindən istifadə etmək hüququna malikdirlər. Azərbaycanda dinşünaslıq, dini-idraki, dini-fəlsəfi fənlər, müqəddəs dini kitabların əsasları ilə tanışlıq dövlət təhsil müəssisələrinin tədris proqramına daxil edilə bilər. Vətəndaşlar istədikləri dildə fərdi qaydada və ya başqaları ilə birlikdə ilahiyyəti öyrənir və dini təhsil alır. Dini qurumlar öz nizamnamələrinə uyğun olaraq qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada gənclərin və yaşlıların dini təhsili üçün təhsil müəssisələri yaratmaqla müəyyən olunmuş formada təlim-təربiyə prosesini həyata keçirirlər. Gənclərin və yaşlıların müqəddəs kitabları öyrənmə kursları (qrupları) dini qurumların nizamnamələrinə uyğun olaraq, tabe olduqları dini mərkəz və idarələrin razılığı ilə yaradılır.

Azərbaycanın dövlət-din modeli dini ekstremizmə qarşı mübarizədə təsirli mexanizmə malikdir. “Dini ekstremizmə qarşı mübarizə haqqında” Qanunda dini ekstremizmə qarşı mübarizənin hüquqi və təşkilati əsasları müəyyən olunmuş, dini ekstremizm əleyhinə mübarizəni həyata keçirən dövlət orqanlarının, vətəndaşların hüquq və vəzifələri təsbit edilmişdir. Azərbaycan dövləti dini ekstremizmə qarşı mübarizə sahəsində fəal siyasət aparır və burada əsas məqsəd ölkəmizin konstitusiyaya quruluşunun əsaslarının, habelə ərazi bütövlüyünün və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, dini ekstremist fəaliyyətin aşkar edilməsi, qarşısının alınması və dini ekstremizm nəticəsində gözlənilən zərərin minimuma endirilməsi, dini ekstremizmin yaranması və dini ekstremist fəaliyyətin həyata keçirilməsi səbəblərinin və şəraitinin, habelə dini ekstremizmin maliyyələşdirilməsi hallarının aşkar və ləğv edilməsindən ibarətdir.

Azərbaycanda dini konfessiyaların hüquqlarının təmin olunması, etnik qrupların dini-mədəni dəyərlərinin qorunub saxlanması dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biridir. Prezident İlham Əliyev bununla bağlı demişdir: “Azərbaycan ölkədə yaşayan bütün xalqların doğma vətənidir. Azərbaycan çoxmillətli ölkədir. Burada müxtəlif dinlərin nümayəndələri bir ailə kimi yaşayırlar. Azərbaycanda nə milli, nə dini zəmində heç vaxt problem olmamışdır və olmayacaqdır. Bu, bizim strateji xəttimizdir. Azərbaycanda bütün xalqlar, bütün dinlərin nümayəndələri bir ailə kimi yaşayırlar”. Azərbaycanda 942 dini qurum qeydiyyatdan keçmişdir ki, onların 907-si İslam, 35-i isə qeyri-islam təmayüllüdür. Respublika ərazisində 2250 məscid mövcuddur, 14 kilsə, 7 sinaqoq, 748 pir və ziyarətqah fəaliyyət göstərir. Azərbaycandakı dini-mədəni mühit müxtəlif dinlərin və mədəniyyətlərin yanaşı yaşaması,

ictimai-siyasi sabitliyin möhkəmlənməsi, dövlətin bütün sahələrini əhatə edən davamlı inkişafın təmin olunması üçün böyük əhəmiyyət daşıyır. Müxtəlif millətlər və xalqlar arasındakı qarşılıqlı inam, hörmət hissi vətəndaş həmrəyliyinə möhkəmləndirir. Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2016-cı il Azərbaycanda “Multikulturalizm ili”, 2017-ci il isə “İslam Həmrəyliyi ili” elan edilmişdir ki, bu da dövlət siyasətində dini-mədəni tolerantlığa böyük diqqət yetirildiyinin bariz sübutudur. Dini konfessiyaların fəaliyyəti üçün lazımı şəraitin yaradılması, dini maarifləndirmə işinin təşkili, din sahəsində ixtisaslaşmış mütəxəssislərin hazırlanması, mənəvi dəyərlərin qorunması və inkişafına dövlət dəstəyinin təmin olunması məqsədilə Prezident İlham Əliyevin 2017-ci il 10 oktyabr tarixli Fərmanı ilə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin tabeliyində Mənəvi Dəyərlərin Təbliği Fondu, 2018-ci il 9 fevral tarixli Sərəncamı ilə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin tabeliyində Azərbaycan İlahiyyat İnstitutu yaradılmışdır.

Dinlərarası dialoqun regional və beynəlxalq təhlükəsizlik üçün əhəmiyyəti

Dünya sivilizasiyanın inkişafını dinlərarası qarşılıqlı təsirdən kənar təsəvvür etmək mümkün deyildir. Ona görə də Azərbaycan dinlərarası dialoqla bağlı həyata keçirdiyi siyasətdə bu prinsipi əsas götürmüşdür. Bu dialoq həm də ona görə lazımdır ki, bəşəriyyət qlobal çağırışların qarşısında özünün təhlükəsizliyini təmin edə bilsin. Tarixi təcrübələr sübut edir ki, dinlərarası dialoq dini dözümsüzlüyün aradan qaldırılmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu da dini zəmində münaqişələrin yaranması ehtimalını azaldır və yaxud onların zorakı vasitələrlə deyil, qarşılıqlı anlaşma yolu ilə həllində mühüm rol oynayır.

Azərbaycandakı dini müxtəliflik cəmiyyətin mənəvi sərvətlərindən olan vicdan azadlığının ictimai həyatda rolunu artırır. Dini konfessiyalar tolerant dəyərlərin inkişafında, dostluq və humanizm prinsiplərinin öz təsdiqini tapmasında, ictimai-siyasi sabitliyin təmin olunması və vətəndaş həmrəyliyinin möhkəmlənməsində yaxından iştirak edirlər. Azərbaycan Prezidentinin sərəncamları ilə dini qurumlara fəaliyyətlərini gücləndirməsi, dini maarifləndirmə, milli-mənəvi dəyərlərin təbliği işini daha da təkmilləşdirməsi məqsədilə maliyyə yardımı göstərilir.

Ölkəmizin dinlərarası dialoqa verdiyi töhfələr beynəlxalq aləmdə yüksək qiymətləndirilir. Vicdan azadlığının təmin olunmasında və müxtəlif dini konfessiyaların sərbəst fəaliyyət göstərməsində Azərbaycanın əldə etdiyi uğurlar Dünya Dini Liderlərinin 2010-cu və 2019-cu illərdə Bakıda keçirilən sammitlərində geniş müzakirə olunmuşdur. Prezident İlham Əliyev bu cür tədbirlərin Azərbaycanda keçirilməsini təbii hal hesab edərək demişdir: “Azərbaycanın qədim dinlərarası ənənələri vardır. Azərbaycan ictimai-siyasi quruluşundan asılı olmayaraq, bütün dövrlərdə bu istiqamətdə nümunəvi ölkə kimi özünü göstərmişdir. Əsrlər boyu ölkəmizdə bütün dinlərin, bütün etnik qrupların nümayəndələri bir ailə kimi sülh, mehribanlıq, dostluq, qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşamışlar. Azərbaycan çoxkonfessiyalı, çoxmillətli bir ölkədir və bu, bizim böyük sərvətimizdir. Dini və etnik müxtəlifliyimiz bizim böyük sərvətimizdir. Azərbaycanda uğurlu inkişafın, sabitliyin bərqərar olması istiqamətində

atılmış bütün addımların arxasında dini və milli dözümlülük, tolerantlıq və multikultural dəyərlər dayanır”. Tədbirlərdəki çıxışlar zamanı dünyada sülhün və əmin-amanlığın həm də dinlərarası dialoqla bağlı olduğu bu fikirlərdə öz əksini tapır: dinlərarası dialoq universal mahiyyətə malik olduğuna görə fərqli dinlər arasında anlaşma üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır; müasir dövrün çağırışlarından irəli gələrək dinlərarası dialoqun möhkəmlənməsinə dair regional və beynəlxalq səviyyələrdə müzakirələr aparılmalıdır; gənc nəsli hədəf seçən dini radikalizm və ekstremizm, habelə münaqişələrə səbəb olan digər halların qarşısını almaq üçün dini maarifləndirməyə xüsusi diqqət yetirilməlidir və s. Prezident İlham Əliyev 2020-ci il sentyabrın 21-də BMT Baş Assambleyasının 75-ci Sessiyası çərçivəsində BMT-nin 75 illiyinə həsr edilmiş videoforata şəklində keçirilən Yüksək Səviyyəli İclasında çıxış edərək demişdir: “Azərbaycan sabit, müasir və demokratik ölkədir. Demokratiyanın inkişafı və insan hüquqlarının qorunması hökumətimizin başlıca prioritetləri sırasındadır. Bütün fundamental hüquqlar, o cümlədən ifadə azadlığı, media azadlığı, toplaşma azadlığı, dini etiqad azadlığı və vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı tam şəkildə təmin edilir”.

Azərbaycan dövlətinin bəşəriyyəti narahat edən qlobal problemlərin həlli istiqamətində atdığı addımlar digər sahələri də əhatə edir. Buna nümunə kimi yeni növ koronavirus pandemiyasına (COVID-19) qarşı dünya dövlətlərinin birgə mübarizə aparması üçün Prezident İlham Əliyevin irəli sürdüyü təşəbbüsləri göstərmək olar. Hələ pandemiyanın yayılmağa başladığı ilk dövrlərdə Prezident İlham Əliyev xəstəliyə qarşı mübarizənin beynəlxalq təşkilatlar səviyyəsində aparılmasının vacibliyini diqqətə çatdırmış və onun təşəbbüsü ilə 2020-ci il aprelin 10-da Türk Şurasının videokonfrans formatında fəvqəladə Zirvə görüşü keçirilmişdir. Dünyada ilk dəfə olaraq beynəlxalq təşkilat çərçivəsində, dövlət başçılarının iştirakı ilə yoluxucu xəstəliyin fəsadları, onun insanların sağlamlığına və ölkələrin sosial-iqtisadi təhlükəsizliyinə yaratdığı təhdidlər müzakirə edilmişdir. Qoşulmama Hərəkatının sədri Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə təşkilatın Təmas Qrupunun 2020-ci il mayın 4-də keçirilmiş Zirvə görüşündə pandemiya qarşı mübarizədə dünya ölkələri arasında əməkdaşlığın vacibliyi vurğulanmışdır. Azərbaycan Prezidenti bu mötəbər tədbirdə çıxış edərək, yoluxucu xəstəliyə qarşı mübarizədə qlobal həmrəyliyin yaradılması üçün BMT Baş Assambleyasının dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində videokonfrans vasitəsilə xüsusi sessiyanın keçirilməsi təklifini irəli sürmüşdü. BMT-nin üzvü olan 130-dək dövlətin Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsünü dəstəkləməsi beynəlxalq birliyin Azərbaycana böyük etimad göstərməsindən irəli gəlir.

Bütün bunlar sübut edir ki, Azərbaycan dövləti koronavirus pandemiyasına qarşı mübarizəyə qlobal təhlükəsizlik məsələsi kimi yanaşır və bu məqsədlə praktiki tədbirlər görür. Dünyanın “COVID-19”-la üzləşdiyi bir vaxtda Prezident İlham Əliyevin irəli sürdüyü təşəbbüslər sübut edir ki, Azərbaycan yalnız özünün deyil, həm də dünya əhalisinin sağlamlığı ilə bağlı təhlükəsizliyin təmin olunmasına çalışır. Ölkəmiz həmişə beynəlxalq əməkdaşlığın möhkəmlənməsində, dinlərarası və mədəniyyətlərarası dialoqun, qlobal xarakter daşıyan tədbirlərin keçirilməsində yaxından iştirak edir, pandemiya ilə mübarizədə də beynəlxalq həmrəyliyin vacib olmasını nəzərə alıb bu sahədə fəal siyasət aparır.

Dinlərarası dialoqun təmin olunması ilə bağlı Heydər Əliyev Fondunun göstərdiyi fəaliyyət mühüm əhəmiyyət daşıyır. Fondun xətti ilə nəinki Azərbaycanda, hətta xarici ölkələrdə dünya əhəmiyyətli dini-tarixi abidələrin bərpa olunması, yeni mədəniyyət ocaqlarının yaradılması məqsədilə çoxsaylı layihələr həyata keçirilir. Ötən illər ərzində Fond tərəfindən Fransa, Vatikan, İtaliya, Bolqarıstan və s. dövlətlərdə qədim dini, mədəni abidələr təmir və bərpa edilmişdir. Fondun dəstəyi ilə Azərbaycanda müxtəlif dinlərə etiqad edən insanların getdikləri ziyarətgahlarda təmir-bərpa işləri həyata keçirilir. Azərbaycanın rayonlarında tədrisin dini-etnik qrupların dilində aparıldığı məktəblər Fondun dəstəyi ilə mütəmadi olaraq dərslər və tədris ləvazimatları ilə təmin edilir.

Yuxarıda qeyd olunanların ümumiləşdirilməsi göstərir ki, müasir dövrdə din beynəlxalq münasibətlər sisteminə və dünyada gedən geosiyasi proseslərə ciddi təsir göstərir. Beynəlxalq dini təşkilatların fəaliyyəti dinin dövlətlərarası münasibətlərdə rolunu artırır. Dinlərarası dialoq cəmiyyətin sosial-iqtisadi, siyasi və mədəni inkişafı üçün möhkəm zəmin yaradan mənəvi keyfiyyətlər formalaşdırır, müxtəlif dini-mədəni dəyərlərin bir-birinə qarşılıqlı təsirinə şərait yaradır. Regional və beynəlxalq təhlükəsizliyə təhdid yaradan dini ekstremizm və ksenofobiya hallarının qarşısının alınması sahəsində dünya dövlətlərinin əməkdaşlığı vacibdir. Azərbaycanda mövcud olan dövlət-din modeli xalqımızın maraqlarını ifadə edərək demokratik norma və prinsiplərə əsaslanır. Azərbaycan regional və beynəlxalq səviyyədə dini təhlükəsizliyin təmin olunması ilə bağlı müasir çağırışlara cavab verən məqsədyönlü siyasət aparır. Dini-mədəni müxtəlifliyin təmin olunması dini-etnik qrupların nümayəndələrinin Azərbaycan dövlətinin ətrafında birləşməsində mühüm əhəmiyyət daşıyır. Ölkəmizin dinlərarası dialoqa hərtərəfli dəstək verməsi və bu sahədə qazandığı uğurlar dünya birliyi üçün dəyərli nümunədir.